Over het binnendringen van Helicella (Helicella) obvia Hartm. in N.W. Europa

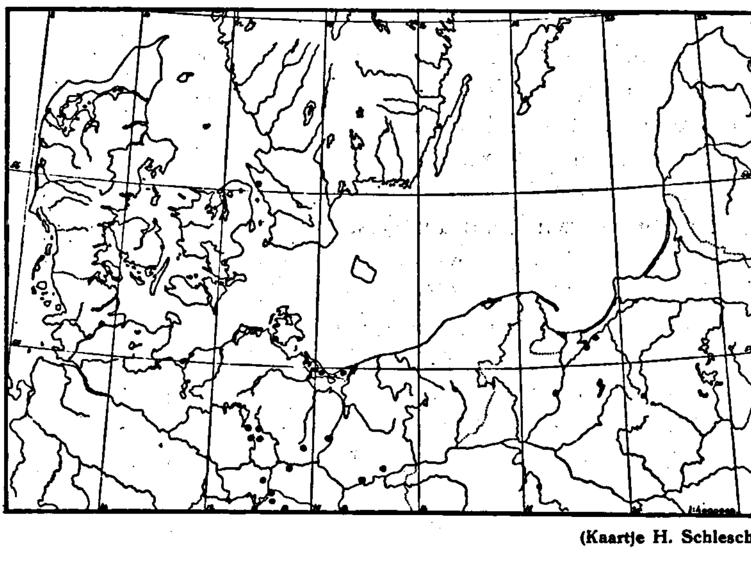
door

Dr. HANS SCHLESCH (Kopenhagen)

Het is interessant om na te gaan of een zoo uitgesproken vastelandssoort als *Helicella (Helicella) obvia* Hartm., die oorspronkelijk in Bohemen, Oostenrijk, Hongarije, Balkan en Klein Azië thuis hoort, maar sinds 1840 Sachsen, Thüringen, Harz en Brandenburg geheel veroverd heeft, zich ook kan aanpassen aan de oceanische klimaatsstreken als België, Nederland en Denemarken. Vooral daar deze soort o.a. ook in Australië ingevoerd is en daar (Queensland, Nieuw Zeeland) zeer snel verspreid is. De soort werd in Queensland voor het eerst door Cox waargenomen in 1891 en Taylor geeft op (1921, p. 136): „The species has now spread over hundreds of square miles, and in 1912 was so exceedingly abundant that the herbage in plants was white over with countless millions of their shells. . . ." (dus geheel als de verspreiding van *Theba (Theba) pisana* O. F. Müll. in Californië, Australië, Zuid- en Oost Afrika). Voor zulke waarnemingen is Denemarken, dat een oceanische enclave tusschen twee vastelandsgebieden vormt, zeer geschikt. De soort werd al in Zuid Noorwegen, in de Zirkoongroeve bij Frederiksvaern 1841 (leg. C. M. Poulsen, Westerlund 1871, p. 113-114) en in Zuid Zweden bij Helsingborg, Schonen in 1 exemplaar 1907 (leg. H. Murchardt, A. d'Ailly 1907, p. 171-173) opgemerkt, maar is van deze beide vindplaatsen blijkbaar weer verdwenen. Toch heeft *Helicella (Helicella) obvia* Hartm. niet alleen door zich snel te verbreiden het Noordduitsche laagland en zelfs de Baltische kust bereikt: n.l. algemeen op de eilanden Wollin (leg. Nehring 1890), Usedom (bij Heringsdorf, leg. G. Becker Juni 1936) en Rügen (bij het Altfähr station tegenover Stralsund, leg. J. Sprick 24-9-1937) en Dantzig (Hilbert 1917, p. 5), maar wordt al uit Zuid Schleswig gemeld door W. Emeis (1920, p. 95-96) uit de begroeiïng van het Noord-Oostzee-kanaal ten Z.W. van Rendsburg in hoeveelheden gevonden en

waarschijnlijk ook hier sterk verspreid, zoodat duidelijk is, dat de soort niet slechts in Jutland, doch ook op de Deensche eilanden gunstige levensvoorwaarden vindt. In Zuid Mecklenburg komt de soort, blijkbaar vanuit het aangrenzende Brandenburg komende, veel voor (in mijn verzameling zijn exemplaren uit Starnberger Burg, leg. P. Schulze, 3-5-1936, Fürstenberg, leg. Frömming 25-8-1933, Charlottenberg bij Klein-Nemerow, leg. Frömming 18-8-1933, Feldberg, leg. Schlottke 19-8-1935), maar daar ze niet door Boll (1851, p. 97), v. Maltzan (1873) en Lehmann (1873) opgegeven wordt, heeft het binnendringen stellig pas kort geleden plaats gevonden. We weten echter dat de soort pas ongeveer 1840 in een kolonie in het park bij Potsdam geconstateerd werd, Friedel (1871, p. 74-75) zegt dat de eerste opgave voor de mark Brandenburg, in de omgeving van Berlijn, „vor länger als 30 Jahren" door Ruthe op den Tempelhoferberg en Kreutzberg bij Potsdam uitgezet is. Daar de parken bij Potsdam pas sinds Frederik de Groote bestaan en geheel kunstmatig zijn, waarbij de boomen en struiken uit de meest verschillende deelen van Duitschland afkomstig zijn, zijn de kolonies daar mogelijk door ingeburgerd. In ieder geval stammen de verschillende populaties in de naaste omgeving van Berlijn oorspronkelijk uit de kolonie in Potsdam. Door Friedel werden in 1862 ongeveer 120 exemplaren van de Tempelhoferberg bij Rixdorf in de Hasenheide uitgezet: „stark vermehrt und dort als eingebürgert betrachtet werden können", eveneens in 1862 ongeveer 300 exemplaren van dezelfde vindplaats in Monte Caprino en Casa Rivera bij Freienwalde aan de Oder, ongeveer 120 exemplaren uit Potsdam naar tuinen van Bellevue en bij het Hippodroom bij Berlijn en in 1870 uit Hasenheide op de z.g. Wijnbergen bij Köpenick, oostelijk van Berlijn uitgezet (Friedel 1870, p. 79 en 1871, p. 74). Tegenwoordig is *Helicella (Helicella) obvia* Hartm. overal in de mark Brandenburg algemeen verspreid, vooral in kiezel- en kalkrijke kleigroeven in de Uckermark vindt men ze bij duizenden, vooral op Artemisia campestris en Melilotus (volgens mede-

deeling van mijn vriend Prof. D r. T h. S c h m i e r e r), rijkelijk in mijn verzameling vertegenwoordigd: Herzsprung bij Angernmünde, leg. H. Kolasius 24-9-1932, uit Neumark in weiland bij Wolgast, Kreis Friedeberg, Aug. 1937, leg. S. Jaeckel, Mohringermeer bij Butterfelde, leg. S. Jaeckel, Lehmberg bij Wedel, Kreis Königsberg, 17-6-1937, leg. S. Jaeckel, Reppen, Kreis Weststernberg, 22-4-1937, leg. S. Jaeckel, omgeving van Landsberg aan de Warthe in de grintgroeve Cla-

(Kaartje H. Schlesch)

dowerweg, Nov. 1937, leg. S. Jaeckel, weg naar Zachow, Oct. 1937, leg. S. Jaeckel; ongetwijfeld is de soort ook algemeen verspreid in Pommern, daar ze ook langs de Weichsel voorkomt, daarentegen is ze bij mijn weten nog niet uit Ostpreussen bekend.

Wat hier voor Brandenburg gezegd is, geldt ook voor Sachsen, Thüringen en de Harz. G o l d f u s s (1891, p. 66-68) noemt een rij auteurs, die deze soort niet opgeven; ze werd pas op een geologische excursie in 1855 bij Wernigerode, later bij

Goslar (Martens 1870, p. 20), nog later bij Meilschwitz 1877 (O. Boettger 1878, p. 3) de Unterlauter bij Coburg, door Hausknecht 1885 van Finnberg bij Burgwerda en sedert 1880 door Goldfuss (1891, p. 67-70) van een rij vindplaatsen, vooral in de buurt van de Saale geconstateerd (moet volgens de verzekeringen van den naturalienhandelaar W. Schlüter in Halle a/Saale in ieder geval er tot 1873 onbekend geweest zijn), waardoor Goldfuss (1891, p. 70) opgeeft: „Man wird daher wohl nicht fehlgehen, wenn man die Einbürgerung der *H. obvia* Hartm. bei Halle a. Saale für die letzte Hälfte der siebziger Jahre annimmt. Ein gleiches eigentümliches Auftreten zeigt Halberstadt" (en op p. 71) „dass durch die Futterabfälle resp. Dünger, ferner durch die Heuwerbung und die abgeerndteten Feldfrüchte, namentlich aber durch die Samengewinnung und die spätere Aussaat, insbesondere der Esparsette, *H. obvia* Hartm. in fremde Gegenden verschleppt und verbreitet wird und auf diese Weise auch in Sachsen und Thüringen eingebürgert wurde". E, Wüst (1903, p. 185-186) merkt op dat *Helicella (Helicella) obvia* Hartm. algemeen was in cultures van lupine en spurrie bij Essenheim-Elsheim in Rhein-Hessen 1898 en bij Ostheim voor de Rhön 1903, evenals Emeis (1920, p. 96) lucerne opgeeft bij de kolonie bij Rendsburg. Verder geeft Clessin (1844, p. 192) op, dat de soort door sierstruiken, planten of het transport van materiaal voor spoorbanen verspreid wordt.

Men mag echter vermoeden, dat de soort nu West Duitschland aan het binnendringen is (Geyer 1927, p. 75, Ehrmann 1933, p. 124), algemeen voorkomt in de Palz en Rhein-Hessen, zeldzamer in het boven Rijn gebied (omgeving van Basel en Elsass), nog niet opgemerkt is in het beneden Rijn gebied, maar dat ze ook hier bezig is binnen te dringen, daarover bestaat geen twijfel.

Daar verschillende auteurs de soort steeds met de naam *H. candicans* „Zgl." noemen, moet opgemerkt worden, dat de naam *H. obvia* Hartm. al in 1840 vast stond, door Menke trouwens in 1828 al gebruikt is en hierdoor prioriteit heeft

boven *H. candicans* „Z g l." die pas in 1842 door P f e i f f e r gebruikt werd (zie M a r t e n s 1891, p. 130).

Summary.

Helicella (Helicella) obvia H a r t m. has through the passed 75 years been introduced in various parts of Central and Northern Germany and now in rapid extension, reach already in isolated spots the Baltic coast (Danzig, the islands of Wollin, Usedom and Rügen) and in the neighbourhood of Rendsburg in Southern Schleswig, then the occurrence in oceanic districts as Denmark and the Netherlands is to be expected.

Literatuur.

B o l l, E.: Die Land-und Süsswassermollusken Mecklenburgs (Arch. Fr. Naturg. Mecklbg. 5, 1851, S. 37-112).

B o e t t g e r, O.: Zur Schneckenfauna des Thüringer Waldes und der südlich angränzenden coburgischen und meiningenschen Gebiete (Nachrbl. Deutsch. malak. Ges. 10, 1878, S. 1-3).

C l e s s i n, S.: Deutsche-Excursions-Mollusken-Fauna, 2 Aufl. 1884.

D'A i l l y, A.: En för Sverige ny snäcke, Helix (Helicella) obvia Hartm. (Fauna och Flora 2, 1907, S. 171-173).

E h r m a n n, P.: Mollusken (in B r o h m e r, E h r m a n n, U l m e r, Die Tierwelt Mitteleuropas 2, 1) 1933.

E m e i s, W.: Helicella obvia (H a r t m.) bei Rendsburg (Arch. f. Moll. 52, 1920, S. 95-96).

F r i e d e l, E.: Eingewöhnungsversuche (Nachrbl. Deutsch. Malak. Ges. 2, 1870, S. 79-80).

F r i e d e l, E.: Eingewöhnung von Helix obvia H a r t m. (Nachrichtsbl. Deutsch. Malak. Ges. 3, 1871, S. 74-75).

G e y e r, D.: Unsere Land und Süsswasser-Mollusken, 3 Aufl. 1927.

G o l d f u s s, O.: Helix obvia H a r t m. (H. candicans Z g l r.) in Sachsen und Thüringen (Nachrbl. Deutsch. Malak. Ges. 23, 1891, S. 65-75).

H i l b e r t, R.: Malakozoologische Beobachtungen in Ost- und Westpreussen während des Krieges (Schrift. physik.- ökonom. Ges. Königsberg Pr. 58, 1917, S. 5-9).

L e h m a n n, R.: Die lebenden Schnecken und Muscheln des Umgegend Stettins und in Pommern, 1873.

M a l t z a n, H. v.: Systematisches Verzeichniss der Mecklenburgischen Binnenmollusken nebst einigen critischen Bemerkungen (Arch. Ver. Fr. Naturg. Mecklbg. 26, 1873, 64-95).

M a r t e n s, E. v.: Zur Mollusken-Literatur Deutschlands 2 (Nachrbl. Deutsch. Malak. Ges. 2, 1870, S. 20).

M a r t e n s, E. v.: Die Priorität zwischen den Namen H. obvia und H. candicans (Nachrbl. Deutsch. Malak. Ges. 23, 1891, S. 128-130).

Nehring: Ueber das Vorkommen von Helix candicans Zglr. auf der Insel Wollin (Sitzber. Ges. naturf. Fr. Berlin, Sitzung 21 Okt. 1890).
Stein, J. P. E. Fr.: Die lebenden Schnecken und Muscheln der Umgegend Berlins, 1850.
Taylor, J. W.: Monograph of the Land and Freshwater Mollusca of the British Isles, part. 24, 1921.
Westerlund, C. A.: Fauna Molluscorum terrestrium et fluviatilium Sveciae, Norvegiae et Daniae, 1871-73.
Wüst, E.: Zur Ausbreitung der Helix (Xerophila) obvia Hartm. in Deutschland (Nachrbl. Deutsch. Malak. Ges. 35, 1903, S. 185-186).

„Basteria" is ingeschreven in het oplage-register van den commissaris voor niet-commercieele vereenigingen onder no. 233.